אור הצפון — חומרת יום הדין ותקנתו

חומרת יום הדין ותקנתוא. חז"ל אומרים שאדם הראשון נברא בראש השנה וזה מה שכתוב: "זה היום תחילת מעשיך". "בשעה תשיעית נצטוה, בעשירית עבר, באחת עשרה נידון, בשתים עשרה יצא בדימוס. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: זה סימן לבניה כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי? בחדש השביעי באחד לחדש" (ויקרא רבה כט:א).

הרי שיום הדין של ראש השנה מקורו ביום הדין של אדם הראשון. מיום הדין שלו, יש ללמוד על יום הדין שלנו, עד היכן מדקדקים בו, על איזה מעשים תובעים בו ומה רבה חומרתו.

והנה כבר עמדנו כמה פעמים בשיחותינו שחטאו של אדם הראשון היה דק מאד, שאף מלאכי מעלה שהם שכלים נבדלים לא יכלו להשיגו ושאלו את הקדוש ברוך הוא: "למה קנסת מיתה על האדם?" (שבת נה:), וגם אדם הראשון בעצמו לא הבין את החטא והשיב לקודשא בריך הוא: "האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואכל". כלומר, שהאשה שניתנה בה בינה יתרה מן האיש היא הורתה לו לאכול. ולא עוד אלא שגם בהתנצלותו זו מצאו שלא התבטא בדבריו כראוי, שאמר "האשה אשר נתת עמדי", שיש מקום לדייק מהם שכאילו הוא כפוי טובה לה' בזה שנתן לו את האשה הזאת, כפי שאמרו חז"ל שבגלל זה נקראים בני ישראל: "בני כפויי טובה" (עבודה זרה ה, וראה רש"י שם שלשון גנאי הוא שתולה קלקלה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר). ועל חטא דק זה שנכשל אדם הראשון קבעו לו יום דין ודנו אותו בחומרה כזו שנתקלל כל העולם בארבעים קללות והביא מיתה לכל המין האנושי.

עלינו ללמוד מכאן על יום הדין שלנו בכמה וכמה דרגות של קל וחומר. הרי אדם הראשון נצטוה רק במצוה אחת והיה צריך ללמוד על כל שאר החיובים מדעת עצמו, ואילו לנו ניתנה התורה שבה גילה הקדוש ברוך הוא את חכמתו באותיות, וכלל בידינו שעצם האותיות מחכימות, ונצטוינו בה על כל פרטי הנהגתנו והליכותינו, וזכות זו העניק ה' רק לנו, לעם ישראל, ולא לאחרים, בדברי הכתוב: "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום" (תהלים קמז), ואף אבותינו אברהם יצחק ויעקב לא קיבלו את התורה, ולא עוד אלא שבמשך הדורות הלכה התורה ונתרחבה ונוספו עליה דרשות חז"ל על כל אות ותג ופירושים של ראשונים ואחרונים. ובכן אם אדם הראשון נתבע על שנכשל פעם אחת בחייו באי-דקדוק בדיבורו שהמלאכים לא יכלו להשיגו, ונענש עליו הוא וכל העולם בעונשים חמורים כאלה, בכמה ובכמה תגדל התביעה עלינו אף אם היינו נכשלים פעם רק בכגון זה. ומה נאמר ומה נדבר אם אנו מלאים חטאים ועוונות לאין שיעור, ולא רק בדיבור כי אם במעשים בכל אבר ואבר מכף רגל ועד ראש אין בנו מתום, ולא חטאים ועוונות קלים כי אם קשים וחמורים למאד.

ואין לטעון שאנו במדריגה פחותה ואי אפשר לנו להתמודד עם מדריגת אדם הראשון, שהרי אנו מוצאים גם בדורות שלאחריו הגיעו הקדמונים לאותה המדריגה, כמו נח ואברהם, אם כי נמצאו

בדורות של עובדי אלילים והיו צריכים להילחם נגד כל העולם. וכמו כן אומרים חז"ל שבעקבתא דמשיחא יהיה המצב הרוחני ירוד מאד, "בית הועד יהיה לזנות והמלכות תיהפך למינות" (סוטה מט) ובכל זאת יגדל באותו דור משיח ישראל שיהיה צדיק כדוד אביו. ובכן גם מאתנו יתבעו ביום הדין למה אין אנו מגיעים למדריגה כזאת ולמה אנו בשפל המדריגה. הרי נורא הוא למאד לפי זה יום הדין ומי יכילנו! כל בני האדם נסקרים לפני ה' בסקירה אחת וכל אחד נבחן לפי מעשיו ומחשבותיו, "איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא" (חבקוק א), כלומר, כל אדם לפי מדריגתו ולפי מה שהוא ראוי באשר הוא אדם, צלם אלהים, איום ונורא, קובע לו בעצמו את משפטו וחותך גזר דינו לפי מעשיו והנהגתו אם לטוב ואם להיפך רחמנא לצלן, ומי שאיננו מגיע לאותה המדריגה שבכוחו להשיג אותה, הרי מאבד עולמו ואיום ונורא משפטו.

ומהי התקנה בדבר? "אם עשה חבילות של עבירות, יעשה חבילות של מצוות כנגדן" (ויקרא רבה כה:א). ולא רק חבילות, אלא אם רואים אנו את האדם במדרגתו של אדם הראשון, הרי כשם שעל ידי סטיה קלה החריב אדם הראשון את העולם, כך יכול כל אדם על ידי כל פעולה טובה לקיים את כל העולם. ולא רק בפעולה כי אם גם בעין טובה. אם הוא מביט בעין טובה על קיבוץ גדול של אנשים, הרי משריש הוא בתוכו המדה של עין טובה שזוהי מדתו של אברהם אבינו. כמו כן אם הוא מתפלל ומבקש רחמים על כל באי עולם, לרבות הרשעים ואף רשעי גויים, כמו שאנו אומרים בתפלתנו: "מלוך על כל העולם כולן בכבודך וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו" וכו' וכו', הרי הולך הוא בזה בדרכיו של הקדוש ברוך הוא ויזכה בזה בדין.

ב. ובאמת אפשר לזכות בדין גם על ידי שמירת שבת כהלכתה. חז"ל מלמדים אותנו שעל ידי תקיעת השופר אנו מעלים זכרוננו לפני ה' לטובה; "אמר הקדוש ברוך הוא אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם; זכרונות כדי שיבוא לפני זכרוניכם לטובה, ובמה? בשופר" (ראש השנה טז.). והנה חכמינו העריכו מאד את תקיעת השופר ואמרו שמשום כך פסלו חכמים קרן פרה לשופר "לפי שאין קטיגור נעשה סניגור" ויש לו אותו דין של כהן גדול שאין נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, ואף על פי ששופר מבחוץ הוא, "כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי" (ראש השנה כו.), כלומר, שאם יתרוממו באותה שעה של תקיעת השופר ויקבלו עול מלכות שמים, כמוהם ככהן גדול הנכנס לפני ולפנים לקודש הקדשים לעבוד העבודה.

ולכאורה בזמן שראש השנה חל בשבת ואין תוקעים בשופר, במה אנו מעלים זכרוננו לפני ה' לטובה? ולא עוד אלא שאמרו חז"ל: "כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה" (שם טז). אלא שכבר פירש בה"ג: "לאו דמיקלע בשבתא אלא דאיתייליד אונסא" (תוספות שם), וטעמו של דבר כי בשבת אין זקוקים לתקיעת שופר, שהרי עצם יום השבת קודש קדשים הוא, כפי שאומר הכתוב: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו", ויום השבת הוא גם לזכרון מעשה בראשית ויציאת מצרים וכבפנים דמי, ואפשר להתרומם בו למדריגות נעלות ולהגיע בו לאותן המעלות שמגיעים על ידי תקיעת השופר, שהיא בבחינת לפני ולפנים, ולזכות בזה שיבוא זכרוננו לפני ה' לטובה.